

NOVI PODACI O RENESANSNIM MAJSTORIMA U ZADRU

IVO PETRICIOLI
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophi in Zadar

UDK/UDC: 72.034(497.13 Zadar)
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno : 1993-09-30
Received

Autor objavljuje dosad nepoznate i nedovoljno poznate zadarske dokumente iz zadnja dva desetljeća 15. i samog početka 16. stoljeća koji svjedoče o djelovanju raznih obrtnika koji su obrađivali kamen, onih što su ga lomili u kamenolomima na otocima i onih što su ga klesali i oblikovali. U to doba klesari a i u naručitelji u Zadru upoznali su nove renesansne oblike i ukrase, tako da se oni sve češće upotrebljavaju u brojnim građevinskim zahvatima bilo na sakralnim bilo na profanim zgradama.

Od ranije (1959. god.) poznato je da je 1482. god. u Samostanu Sv. Krševana morao izraditi ukrašene prozore klesar Toma iz Faenze, kome je 1483. priskočio u pomoć Bono iz Milana. Autor objavljuje u cijelosti spise koji se na njih odnose. Kamen za zvonik Crkve Sv. Krševana morali su 1485. god. dovesti iz kamenoloma majstori Petar Manzin, Ivan Ciklič i Daniel pok. Ivana, a zvonik se počeo graditi mnogo kasnije. Iz 1498. potječe ugovor za gradnju što je morao izvesti majstor Alegreto "Veliki". Spominje se majstor Mihovil Jakovljević zvan Puhera koji je obrađivao kamen za Rab, a sporio se s I. Cikličem i Danijelom 1485. godine. Mihovil Puhera surađivao je i s Petrom Meštričevićem, kiparom koji je izradio nadgrobni spomenik nadbiskupu M. Vallaressu, od kojega je nedavno pronađeno ukrašeno podnožje. Taj je umjetnik stanovao u kući vlasništva Samostana Sv. Krševana, što se doznaje iz novopronađenih spisa, pa autor, uspoređujući spomenuto podnožje s okvirom vrata na zvoniku Crkve Sv. Krševana, iznosi hipotezu da su ta vrata Meštričevićevo djelo. Dva novopronađena spisa unose više svjetla u rad korčulanskih klesara zaposlenih tada u Zadru. Ukrašeni balkon na kući Nassis atribuirao se poznatom kiparu Marku Andrijiću. Dokument od 20. X. 1486. svjedoči da je vrlo bliski Andrijićev suradnik Nikola Alegretov radio za Nassise, što bi tu atribuciju potvrđivalo.

U izučavanju graditeljske i umjetničke djelatnosti u Zadru tijekom srednjega vijeka i renesanse spisi ondašnjih zadarskih bilježnika nepresušani su izvor. Do drugoga svjetskog rata iz tog je fundusa objavljen tek pokoji podatak. Zadarski povjesničar G. Praga sakupio ih je veliki broj, ali ih nije dospio objaviti, pa ih je u rukopisu zavještao biblioteci Marciani u Veneciji.¹ Zasluga je C. Fiskovića što je prvi počeo objavljivati tu arhivsku građu, najprije u dva kraća priloga² a zatim iscrpnije god. 1959.³ Od tog vremena pronalaze se često novi nepoznati dokumenti, tako da se povremeno podaci upotpunjuju, pa saznanja o radu raznih majstora u Zadru iz tog doba postaju iz godine u godinu sve jasnija. Istraživački rad još traje i novi podaci stalno naviru. Baveći se graditeljima i kiparima rane renesanse u Zadru angažirao sam se odavno u tom poslu, svjestan da objavljujući nove podatke ne smijem zaokružiti rad i "reći zadnju riječ".

U današnjem stanju istraživanja predodžba o graditeljskoj aktivnosti u tom razdoblju nešto je potpunija i različitija od vremena kad sam zadnji put o tome pisao, pa sam odlučio da te nove podatke iznesem na svjetlo dana, u nadi da će ih se u skoroj budućnosti još pronaći.

Najstariji podaci, na koje je ukazao već C. Fisković, odnose se na rad u Samostanu Sv. Krševana, pa ću ih najprije spomenuti. Na dan 28. rujna 1482. opat Deodat Venier sklopio je preko svog zastupnika ugovor s klesarom (*lapicidom*) Tomom iz Faenze da mu izradi šest kamenih okvira za prozore po nekom nacrtu pohranjenom kod bilježnika. Opat mu je dao na raspolaganje i kuću za stanovanje, a cijena poslu je određena na 150 dukata. Toma je bio isplaćivan dvaput, 14. prosinca iste godine i 12. veljače sljedeće, ali posao nije napredovao pa se odlučio udružiti s klesarom Bonom iz Milana, podijelivši s njim zaradu ali i obveze iz svog ugovora s opatom. Ugovor je sklopljen 22. veljače 1483. Međusobni se odnos te dvojice majstora nije mogao objasniti zbog nečitosti dokumenta, pa se mislilo da je Bono Tomi brat,⁴ zatim da mu je jamac,⁵ dok se nije utvrdilo da mu je bio *frater iuratus*, tj. prijatelj povezan zakletvom - "pobratim".⁶ Nije poznato koliko su posla učinila ta dvojica. Venier je dvije godine kasnije, 14. listopada 1485. god. sklopio ugovor za sličan posao s poznatim kiparom Nikolom Firentincem.⁷ Zbog detaljnog opisa rada i drugih okolnosti sadržanih u ugovorima Tome i Bona, koji su dosad bili samo citirani a sačuvali su se u dva primjerka, mislim da je korisno objaviti ih u cijelosti u prilogu (V. priloge 1 i 2).

¹ I. Petricioli, "Ostavština G. Prage i zadarski srednjovjekovni umjetnici", *Zadarska revija*, 12, 1963, 540-544.

² C. Fisković, "Nekoliko dokumenata o našim starim majstorima", *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 52, Split 1949; I sti, "Zadarska renesansna crkva sv. Marije", *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 10, Split 1956, 100-128.

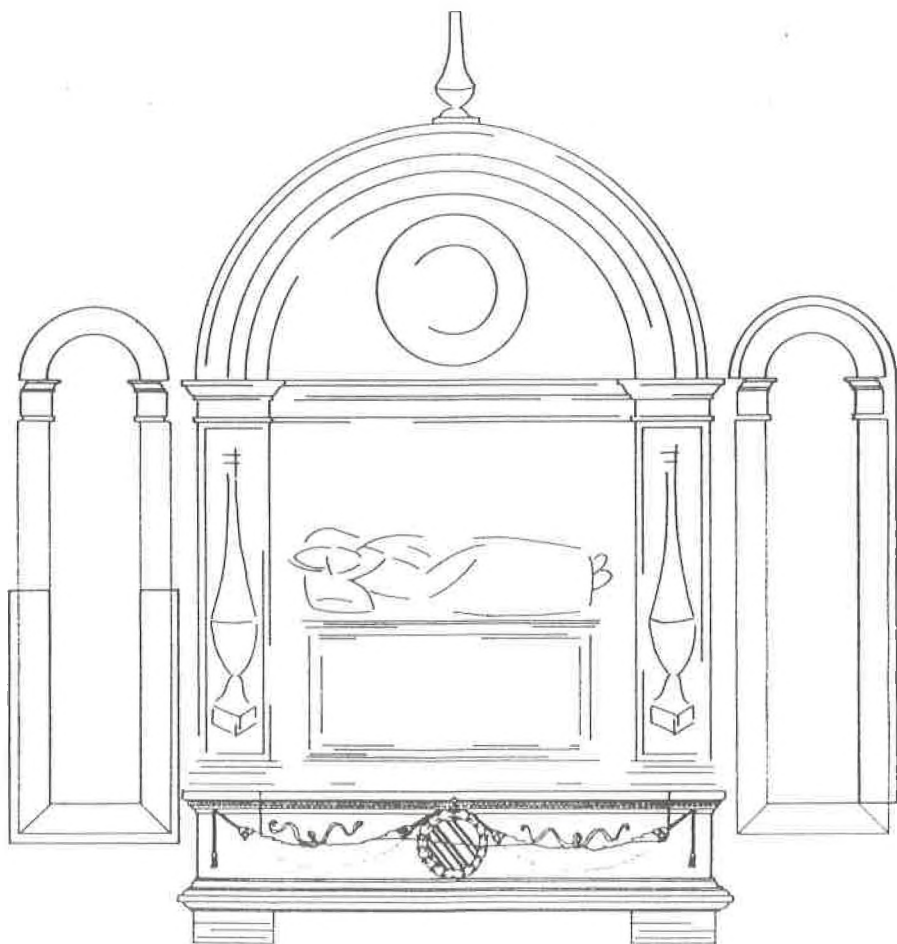
³ I sti, *Zadarski srednjovjekovni majstori*, Split 1959.

⁴ N. dj., 37-38.

⁵ I. Petricioli, "Prilozi poznavanju renesanse u Zadru", *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 6, 1964-65, Zadar 1967, 92, bilj. 27; I sti, *Tragom srednjovjekovnih umjetnika*, Zagreb 1983, 169, bilj. 28.

⁶ I sti, "Umjetnička baština Samostana Sv. Krševana do 16. stoljeća", *1000 godina Samostana Sv. Krševana u Zadru*, Zadar 1990, 214, bilj. 31.

⁷ K. Prijatelj, "Boravak Nikole Firentinca u Zadru", *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 13, Split 1961, 231.

1 m

3 mletačke stope

Sl. 1. Pretpostavljeni izgled nadgrobnog spomenika nadbiskupa M. Vallarossa (po autorovoj zamisli nacрта P. Vežić).

Fig. 1. The presumed appearance of archbishop M. Vallarossa's tombstone monument (drawn by P. Vežić according to the author's idea).

Opat Deodat Venier namjeravao je sagraditi zvonik pored samostanske crkve. Dokument od 30. svibnja 1485. sadrži ugovor o tome.⁸ On se složio s trojicom kamenara Petrom Manzinom, Ivanom Cikličem i Danijelom pok. Ivana da isklešu kamene blokove za podnožje zvonika do 14 stopa visine (nešto manje od 5 m). Blokovi (*quadroni*) su trebali biti od dobrog kamena, dužine 6 ili 5 stopa, najmanje 4. Kamen će biti s otoka (ne spominje se kojeg), odakle će ga majstori na svoj trošak dovesti do mjesta gradnje. Ugovorena cijena je 600 libara. Ukoliko bi netko od trojice majstora odustao od rada, ostali su morali preuzeti posao. Opat je bio spreman prihvatiti i produženje rada preko utanačenog vremena, ali ako rad ne bude zadovoljavao, mogao je raskinuti ugovor i angažirati druge kamenare (V. prilog 3). Smatrali smo da je zvonik sagrađen do visine prvog kata za Venierova života, jer je na toj visini 1963. god. otkriven okvir vrata kvalitetne izradbe renesansnih osobina s njegovim grbom.⁹ Novopronađeni ugovor što ga je 6. srpnja 1498. sklopio Venierov nasljednik opat - komendator Bernard Rubeus (de Rosis) sa zadarskim protomajstorom Alegretom "Velikom"¹⁰ upozorava nas da gradnja nije ni započeta u Venierovo vrijeme i da su kamene blokovi, što su ih obradila spomenuta trojica, bili dotada naslagani u samostanu i da je zvonik trebalo graditi iz temelja. (I spomenuti okvir vrata s Venierovim grbom vjerojatno je također "čekao" da bude ugrađen.) Ugovor, koji ne obuhvaća samo gradnju zvonika nego i pregradnju samostanskog dormitorija, posebno je razrađen, ali usprkos tome nije sasvim jasan. Bernard de Rosi (Rubeus) sam je sastavio ugovor na talijanskom jeziku (mletačkom dijalektu) 28. lipnja i pozvao u samostan zadarskog bilježnika A. Barbu 6. srpnja, da ga u prisutnosti majstora Alegreta i plemića Hermolaja Cedulina, savjetnika gradskog kneza, ovjeri.¹¹ Rov za temelje zvonika već je bio iskopan. Alegreto je morao ugraditi temelje u dužini 28 stopa po stranici kvadrata. Kamene blokovi nisu morali biti glatko obrađeni, ali su morali biti dobro priljubljeni jedan uz drugoga. Zvonik je u visini vijenca (*bastona*) morao biti širok 16 stopa po stranici.¹² Kamen je morao biti glatko klesan, poput kamenja na

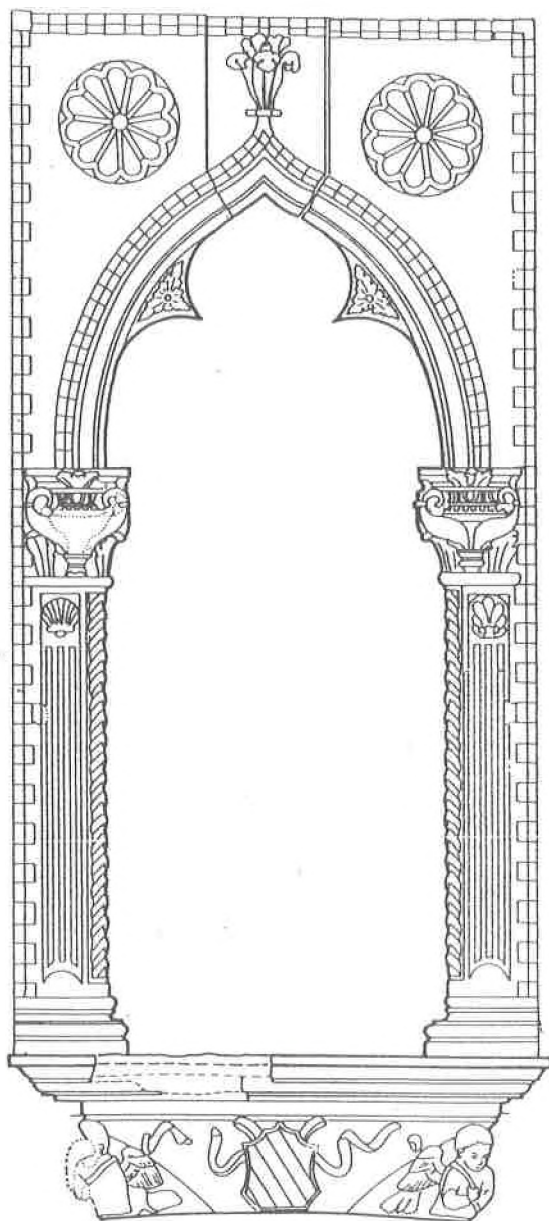
⁸ Povijesni arhiv u Zadru (dalje: PAZd), Spisi zadarskog bilježnika (dalje: ZB) Jeronima Vidulića, B. unica, F. I/3 (Instrumenti 1485); C. F i s k o v i ć, n. dj., 50.

⁹ I. Petricioli, "Prilozi...", T. XVIII; I s t i, Tragom..., 168.

¹⁰ Taj se majstor javlja u spisima s nadimkom: *grando, magnus, longo*, očito po fizičkim osobinama. Bio je rodom iz Šibenika. (PAZd, ZB Simon Damiani, B. VI, F. VII/3, fol. 194-195; 2. V 1473, fol. VI: 20. XI 1484." ... et magistro Alegreto longo marangono protomagistro..."; ZB I. Calcina, B. VII, F. XII/3, fol. XII: 13. I 1485."... Alegretus q. Pauli protomagister marangonorum..."; ZB I. F. Grisinus, B. II, F. II/4 fol. 14: 5. III 1491. "... magistro Allegreto de Sibirico ad presens protomagistro marangonorum..." (Za ove podatke zahvaljujem E. H i l j e.) C. F i s k o v i ć, n. dj., 143, bilj. 136. Alegreto se bez sumnje zvao Radoslav pa mu je ime prevedeno. Naime u dodatku ugovoru što ga je opat Venier sklopio s drvođelcem Antonom Grčićem za izradbu drvenih vratnica za neku samostansku zgradu (vjerojatno kaštel) u Diklu koji je 22. XI. 1481. sastavio bilježnik Iohannes de Salodio (Zuan de Salb) spominje se "maestro radoslao grando". (PAZd, Spisi Samostana sv. Krševana, Kaps. XXIII/11.)

¹¹ PAZd, ZB A. Barba, B. II, F. II, Liber XXVI, fol. 11'-12'.

¹² Tu se vjerojatno misli na unutarnje mjere. Vanjska mjera (širina) zvonika iznosi 6,76 m (v. Ć. M. I v e k o v i ć, *Crkva i samostan sv. Krševana u Zadru*, Zagreb 1931, T. XV), ne računajući debljinu pročelnog zida crkve. Ako se ta mjera pridoda, vanjska mjera stranice zvonika iznosila bi otprilike 21 stopu (mletačka stopa = 0,3477 m).

Sl. 2. Gotičko-renesansni balkon na palači Nassis (fotogrametrijski snimak u Zavodu za zaštitu spomenika u Zadru).

Fig. 2. The Gothic-Renaissance balcony on the Nassis palace (photogrametric reproduction in the Institute for the Conservation of Monuments in Zadar).

zvoniku Katedrale Sv. Stošije.¹³ Kamene blokove, kao i vapno, dat će naručitelj majstoru. Blokovi su naslagani u ograđenom prostoru pred crkvom,¹⁴ u dvorištu "na mjestu gdje se ulazi u altanu" i u skladištu soli. Majstor će na svoj trošak izraditi vijenac i to na visini od 11 stopa. Cijena poslu je utanačena na 200 dukata, što će mu biti isplaćivano povremeno prema napretku posla. Uz to je bio obvezan sagraditi zidove dormitorija prema ulici iza crkve i prema dvorištu u debljini stope i pol, od kamenih blokova visokih ne manje od pola stope, obrađenih kao što su oni na fasadi kuće pok Donata Pasinija.¹⁵ Može upotrijebiti kamenje iz zida blagovaonice (*tinello*) da ih ugradi u sredinu zida. Bit će plaćen za svaki hvat (*passo*) zida sedam i pol libri, računajući da je hvat od sedam stopa, a dat će mu se vapno. Obvezan je također ugraditi isklesane okvire vrata i prozora poput onih postojećih ćelija i dvorane dormitorija.¹⁶ Bit će isplaćivan u toku rada (V. prilog 4).

Novopronađena dva spisa povezuju sa Samostanom Sv. Krševana i kipara Petra Meštričevića, Splićanina, koji je u Zadru izrađivao ukrašene prozore za plemićke palače i isklesao nadgrobni spomenik nadbiskupu Mafeju Vallaresu u Katedrali.¹⁷ Prvi, datiran 1. kolovoza 1487, govori o tome da opat Deodat Venier ustupa Petru skromnu jednokatnicu samostanskog vlasništva koja se nalazi sjeveroistočno od samostana, do gradskog zida prema luci. Ustupa je za 160 libara, tako da libra vrijedi 20 solada, a majstor će to isplaćivati najmom od tri dukata godišnje. Drugi spis, od 29. srpnja 1489, govori o tome da je Petar ispunio sve obveze isplate za kuću, pa ga je uveo u posjed zastupnik Bernarda de Rosisa¹⁸ (Venier je umro 1488). Kako je nedavno pronađen dio (podnožje ukrašeno festonima) uništenog Valaressova spomenika, dobili smo uvid u karakter Meštričevićeve skulpture i tehnike klesanja, pa bih se usudio pretpostaviti da su spomenuta vrata s Venierovim grbom djelo tog premalo poznatog kipara.¹⁹

¹³ Na tom mjestu susrećemo u ugovoru slabo čitljivu riječ, koju se može interpretirati "scarpa" ili "stanpa". U prvom slučaju radilo bi se o zakošenju zida, poznatom kod gradnje fortifikacija, što ne odgovara, jer su zidovi zvonika vertikalni. Radije bih se priklonio drugom, gdje bi riječ "stanpa" značila "kalup" u prenesenom značenju "način klesanja".

¹⁴ U ugovoru stoji "in lo cimiterio". Doslovno bi značilo "na (u) groblju", no taj pojam označuje i ograđeni prostor oko crkve, bez obzira na grobove. Pred Crkvom Sv. Krševana postojao je ograđeni prostor, što je vidljivo na maketi Zadra u pomorskom muzeju u Veneciji iz druge pol. 16. st.

¹⁵ Ta je kuća bez sumnje ona koja se nalazila na mjestu današnje tržnice u Zadru, romaničkih osobina s renesansnim balkonom Nikole Firentinca, a uništena je u bombardiranju Zadra 1943/44. i kamen raznesen pri čišćenju ruševina. (V. G. B e r s a, *Guida storica-artistica*, Trieste 1926, 104; C. F i s k o v i ć, "Radovi Nikole Firentinca u Zadru", *Peristil*, 4, 1961, 66.) Nažalost i fino klesani blokovi Alegretova dormitorija također su razneseni prilikom čišćenja ruševina Samostana Sv. Krševana.

¹⁶ Budući da se u ugovoru spominje kamen iz srušene blagovaonice i govori se o ugledanju na postojeće prozore dormitorija, smatram da je Alegreto obnovio iz temelja postojeću zgradu, u stvari istočno krilo samostana, a da nije gradio na novoj lokaciji.

¹⁷ I. P e t r i c i o l i, "Prilozi poznavanju renesanse", 87-90; I s t i, *Tragom...*, 162-166.

¹⁸ PAZd, ZB I. F. Raimundus, B. unica, F. I/1, fol. 3; ZB I. Calcina B. VII, F.XIII?2, fol. LXXX. (Za ove podatke hvala E. Hilje.)

¹⁹ O tome opširnije u I. P e t r i c i o l i, "Renesansni kipar Petar Meštričević u Zadru", *Zbornik radova "Ivan Duknović i njegovo doba"* (u tisku).

Petar Meštričević je surađivao s kamenarom Mihovilom pok. Jakova iz Šibenika, koji se javlja i s nadimkom Puhera. On je lomio kamen na zadarskim otocima, posjedovao kamenolom, potreban alat i lađu za prijevoz kamena. O tome govori ugovor što su ga ta dva majstora sklopila o jednogodišnjoj suradnji 22. svibnja 1488.²⁰ Novopronađeni dokumenti spominju Mihovila u sporu sa spomenutim kamenarima Ivanom Cikličem i Danijelom. Iz teško čitljiva spisa od 16. lipnja 1485. doznajemo da je Mihovila bio angažirao rapski plemić Nikola Dominis da mu u Rab dopremi određenu količinu kamena. Izgleda da on sam nije mogao tome udovoljiti pa se udružio s tom dvojicom, koji su mu se pismeno obvezali ugovorom (*cyrographo*), koji nije bio ovjeren kod bilježnika, nego ga je napisao 19. travnja Donat de Calcina, a svjedoci potpisali. Morali su na otoku Molatu ubrati kamen i dvjema lađama odvesti u Rab, što izgleda da nisu obavili.²¹ Odlučili su izglati nesuglasice povjerivši se sudu pomirbenih sudaca 20. listopada iste godine. Mihovil je izabrao spomenutog protomajstora Alegreta, a plemić Jakov de Cedulinis, zastupnik Cikličev, graditelja (*marangonus*) Mateja "Ljubljanina" iz Ljube "koji stanuje na Campusu".²² Naknadno su ta dva suca pozvali i trećega, graditelja Jurja Vidulića. Iz njihove presude od 29. listopada doznajemo da su u kamenolomu (ne kaže se gdje, ali po spisu od 16. lipnja znamo da je na Molatu) radili Mihovil, Ciklič, Danijel i neki Šimun s pomoćnikom (*garzon*). Presudili su da sav onaj kamen što su Ciklič i Danijel obradili prije Mihovilova dolaska, a koji je pogodan za prozore ili vrata, treba da preuzme Mihovil prema ugovoru što ga je sastavio Donat de Calcina. Sva zarada od onog kamena što su ga obradila sva trojica zajedno sa Šimunom i njegovim pomoćnikom, i to Mihovilovim alatom, da se podijeli tako da dva dijela pripadnu drugovima u poslu (*a do compagni*) - Cikliču i Danijelu, a od tri ostala dijela da pripadne jedan Mihovilu, drugi Šimunu, a treći Šimunovu pomoćniku. Mihovil može preuzeti svoj alat i može nastaviti lomiti kamen u tom kamenolomu, ali samo koliko je obavezan obraditi za Rab. Na kraju presude stranke se oslobađaju svih ugovora i obveza. Trošak oko parnice dijele pola Mihovil, pola Ciklič i Danijel.²³ Mihovil se spominje i u ugovoru od 20. listopada 1488. kojim mu je Juraj Bogučević, zemljoradnik iz Knina, sa ženom Margaritom dao u nauk na osam godina svog prvorođenog sina (ne spominje ime).²⁴

Mala palača (ili bolje: kuća) Nassis u Zadru ima na prvom katu ugrađen gotičko-renesansni balkon s karakterističnim sedlastim lukom i s podnožjem što ga drže dva simetrično postavljena gola dječaka.²⁵ Kapiteli pod lukom imaju oblik dvaju simetričnih sučeljenih delfina, koji piju iz kaleža kakve je klesao korčulanski kipar Marko Andrijić. Kako je Marko primao narudžbe iz Zadra,²⁶ a nedavno je

²⁰ PAZd, ZB I. F. Grisinus, B. II, F. II/1 sub die; C. F i s k o v i ć, *Zadarski sredovječni...*, 26.

²¹ PAZd, ZB G. de Bosco, B. III, F. III/2 sub die.

²² PAZd, ZB I. de Calcina, B. VII, B. VII. F. XII, fol. XXXI.

²³ Na istom mjestu, fol. XXI - XXXI.

²⁴ PAZd, ZB G. de Bosco, B. III, F. III/9 sub die.

²⁵ A. S a b l j a k - P. V e ž i ć, "Obnova kuće Nassis u Zadru", *Godišnjak spomenika kulture u Hrvatskoj*, 4-5, 1978-79, 155-179.

²⁶ C. F i s k o v i ć, "Bilješke o paškim spomenicima", *Ljetopis JAZU*, 57, 1953, 61.

objavljen dokument od 22. studenog 1492. koji spominje tog majstora u Zadru zajedno sa suradnikom Nikolom Alegretovim u svezi s njihovim radom u Pagu na zbornoj crkvi,²⁷ pretpostavljalo se da bi taj balkon mogao biti Markovo djelo. Novopronađeni spis od 20. listopada 1486. to u znatnoj mjeri potvrđuje. Toga dana su Šimun Nassis, u svoje ime i u ime svoje braće, i dva klesara iz Korčule, Nikola Alegretov i Marko Radov, suradnici u poslu (*socij lapicide*), odlučili svoje razmirice u svezi s nekim kamenarskim poslom (*de lapidibus*) povjeriti presudi pomirbenih sudaca. Izabrali su svećenika Bartula Ugrinića, priora Hospitala Sv. Martina, i plemića Dujma Ciprianisa.²⁸ Nikola Alegretov je suradnik Marka Andrijića u dokumentu iz 1492. a Bartul Ugrinić se u tom istom dokumentu javlja kao jamac Andrijiću i Nikoli zajedno sa spominjanim protomajstorom Alegretom. Povezanost u poslu Nikole i Marka Andrijića i potvrda da je Nikola radio za Nassise, dovodi nas na misao da je spomenuti balkon mogao izraditi ili sam Marko Andrijić ili Nikola po njegovu nacrtu; u svakom slučaju teza o Markovu autorstvu može se prihvatiti.

Nikola Alegretov i Marko Radov, odnosno Radinović, spominju se zajedno s Nikolom Španićem u ugovoru za klesanje ukrašenih kamenih elemenata za gradnju kapele Sv. Roka uz Crkvu Sv. Marije Velike od 12. rujna 1508.²⁹ Novopronađeni dokument, dvije godine stariji, datiran 20. kolovoza 1506, svjedoči da se gradnja kapele već tada planirala (v. prilog 5). Dva brata klesara iz Korčule, Franjo i Nikola, u svoje ime i u ime suradnika, izabrali su plemića Pavla Ponzona iz Cremona da ih zastupa pri ugovaranju suradnje s graditeljima (*marangoni*) - Zadraninom Nikolom Bilšićem i Kotoraninom Ivanom u svezi s gradnjom kapele Sv. Roka.³⁰ Franjo i Nikola, kojima se ne navodi prezime, zapravo su braća Španići, koji su zajedno s Blažom Andrijićem radili na zvoniku franjevačke crkve u Hvaru 1507. god.,³¹ a Nikola je spomenut u netom citiranom ugovoru od 12. rujna 1508. Bio je u Zadru suradnik Petra Meštričevića, a bez sumnje je on "Nikola iz Korčule", koji je izradio pročelje Crkvi Sv. Marije benediktinki.³² Nikola Bilšić i njegov suradnik Ivan iz Kotora sklopili su 21. travnja 1507. ugovor o gradnji krovne piramide zvonika Crkve Sv. Marije Velike, koju je trebalo pokriti olovnim pločama. Kako je taj spis oštećen, nismo znali za Kotoraninovo ime.³³

Svi navedeni podaci prikazuju nam u novom svjetlu rad tih brojnih klesara i kipara koji su u pogodnim prilikama djelovali u Zadru unoseći nove oblike

²⁷ E. H i l j e, "Marko Andrijić u Pagu", *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 28, 1989, 109-118.

²⁸ PAZd, ZB G. de Borso, B. III, F. III/4, sub die.

²⁹ C. F i s k o v i ć, "Zadarska renesansna crkva sv. Marije", *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 10, 1953, 124. U citiranom ugovoru treba sintagmu "pera vina" pročitati "piera viva" (živi kamen, za razliku od "piera cotta" - opeka), isto tako "lapis vini" treba "lapis vivi".

³⁰ PAZd, ZB M. A. de Bassano, B. unica, F. 2/C, fol. 29'-30.

³¹ V. B r u s i ć, "Zvonik franjevačke crkve sv. Marije od Milosti u Hvaru", *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 50, 1932, 391-392.

³² I. P e t r i c i o l i, "Prilozi poznavanju renesanse", 91, 98; I s t i, *Tragom...*, 166-167.

³³ I. P e t r i c i o l i, "Dva priloga zadarskoj umjetničkoj baštini", *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 25, 1985, 87-90.

renesansnog stila i postepeno istiskivali dotad uvriježenu gotiku. Treba istaknuti međusobnu povezanost i suradnju između majstora, onih koji lome i grubo obrađuju kamen i onih koji ga klešu i oblikuju, te suradnju među klesarima i graditeljima.

Posebnu ulogu su u Zadru u to vrijeme odigrali korčulanski klesari (*lapicide*), od Marka Andrijića do Nikole Španića. Nažalost od radova najznačajnijeg među "lapicidama", Spličanina Petra Meštrićevića, premalo je ostalo i ne može se u dovoljnoj mjeri raspravljati o njegovoj vrsnoći.

PRILOZI

I. 28. rujna 1482.

Ugovor između Deodata Veniera, opata Samostana Sv. Krševana u Zadru i klesara Tome iz Faenze za izradu šest prozorskih okvira.

MCCCCLXXXII Indictione prima die 28 mensis septembris Tempore Illustissimi principis etc Regiminisque viri Magnifici etc

Ibi Venerabilis ("et discretus" prekríženo) vir dominus philippus de rosato clericus nouarenis canonicus nonensis et familiaris ac continuus commensalis Reuerendi domini patris in Christo Domini Deodati Venerio Dei et Apostolice sedis gratia Abbatis Sancti Grisogoni Iudrensis dignissimi vice ac nomine dicti Reverendi domini abbatis eius patroni a quo habet plenariam libertatem et auctoritatem hec vice omnia et singula infrascripta facienda (nec non et) celebrandi et contrahendi pro quo et ad cautellam promisit de ..... ut dictam fidem indubiam fecit Iohannes de Salodio notarius infrascriptus ex Vna et expertus vir magister Thomasius de faentia lapicida partibus ex altera. In Dei nomine vnanimiter et concorditer ad has conuentiones et pacta Deuenerunt videlicet: dictus magister Tomasius lapicida se obligando promisit atque promittit facere eidem Reverendo domino Abbati sex fenestras lapideas bonas laboratas et conductas huc Iadram in Curiam ipsius Domini Abbatis omnibus sumptibus et expensis dicti magistri thomasij ad pedes laborerij ubi laborabit in dicta Curia ubi prefatus Dominus Abbas extra et ante eius Cameram intendit laborari et fabricam facere pro decoratione dicti eius monasterij. Nec non stare ad videndum et ordinandum quando(?) ponantur in labore non dicte fenestre que sex fenestre sint et esse debent et sic illas idem magister Thomasius promisit dare atque facere iuxta et secundum designa modum et formam prout eidem domino Abbati traditum in notam super uno folio cum dimidio papireo. Et hoc vsque ad duos annos proxime futuros, que designa fuerunt ibi ostensa et ratificata per dictas partes. Et illa idem dominus Abbas vult remanere penes me Ioannem de Salodio notarium predictum infrascriptum in deposito pro cautella ambarum partium. Et versavice prelibatus Reverendus Dominus Abbas promisit ("atque promittit" prekríženo) Dare ac soluere eidem magistro Thomasio pro his omnibus laborerijis supradictis ducatos Centum quinquaginta auri, si et in quantum illa laborerij dictus magister thomasius fecerit et adimpleuerit vt promissum est. Nec non unam domum eius monasterij positam iuxta portam ciuitatis ladre contiguam dicto eius monasterio pro habitatione ipsius magistri thomasij tantum nec non victum oris ipsius magistri thomasij dum vixerit in monasterio antelati Domini Abbatis et hoc illo tempore quo ipse magister thomasius laborabit eidem domino Abbati hic Iadre in dicto opere et labore vt prefatur absque vilo premio vel solutione dicte domus et reparatione oris vt premititur Et hec omnia pro eiusdem magistri thomasij labore et mercede dicti operis.

(omissis)

Actum ladre super platea magna coram nobili Iadrensi ser hermolao de Zadulinis iudice examinatore presentibus eximio ..... doctore(?) domino Antonio de cisirellis de placentia et domino presbytero Iacobo de Sancto Elupidio magistro scolarum habitatoribus ladre testibus habitis vocalis ad hoc specialiter et rogatis ac alijs.

= = =

Eisdem millesimo et Indictione die XIII (14) mensis decembris Ibi antedictus magister Thomasius in domo domini Archidiaconi Iadrensis Dixit habuisse et confessus fuit Recepisse habuitque et recepit in mei Iohannis de Salodio notarij antedicti presentia ultra illos ducatos 25 auri quos etiam antea habuit a sepedicto domino Abbate in pecunia numerata super eius balatorio ante eius Cameram dictus magister tomasius in dicta mei Iohannis presentia ("super balatorio antefati domini Abbatis" prekrizeno) alios ducatos XV (auri) in auro ab antefato ser philippo familiari et nuntio ipsius reverendi Domini Abbatis ibidem presente dante et numerante vice ac nomine dicti domini Abbatis De eius proprijs pecunijs in ratione antedicti operis et laborerij qui sunt in suma usque nunc ducatos quadraginta auri.

= = =

Millesimo et Indictione predicta die XV februarij. Ibi in mei predicti Ioannis de Salodio notarij et francisci coadiutori mei presentia. Constitutus personaliter in domo habitationis dicti mei Ioannis in confinio Sancte Catharine Iacensis propter podagras antedictus magister tomasius lapicida sponte ac libere dixit et confessus fuit habuisse atque recepisse alios ducatos X (decem) aureos in pluribus ac diuersis paretitis(?) a prefato Reverendo domino Abbate videlicet abstante sed presente pro eo sepedicto ser philippo eius familiari et continuo commensali ac nuntio ibidem presente et afirmante in ratione et compimento antefati operis qui sunt in summa ducati quinquaginta (L-ta) auri.

Povijesni arhiv u Zadru, Spisi zadarskog bilježnika Iohannes de Salodio, B. II, F. II/9 fol. 49, 49', Spisi Samostana Sv. Krševana u Zadru, Kaps. IX, br. 45.

Napomena: Tekst među spisima bilježnika jest koncept teksta što se nalazi među spisima Samostana Sv. Krševana, pa se neznatno razlikuje zbog umetaka. Označio sam razlike u zagradama.

2. 22. veljače 1483.

Ugovor o suradnji između klesara Tome iz Faenze i Bona iz Milana.

Die XXII (dicti) mensis februarij. Ibi personaliter constitutus sepedictus magister tomasius lapicida sponte libere et ex certa animi scientia nulloque errore uel fraude ductus dedit et cessit magistro bono de mediolano etiam lapicidae eius fratri iurato ibidem presenti et acceptanti medietatem omnium et singularum Iurium que dictus cedens habet in prenominato instrumento celebrato die 28 (XXVIII) mensis septembris proxime preteriti inter ipsum cedentem et prefatum Reverendum dominum abbatem Sancti Grisogoni. In et super antedicto opere sex fenestrarum lapidarum sibi per ipsum cedentem fiendarum cum illis pactis modis conditionibus et obligationibus contentis et annotatis in preallegato Instrumento in omnibus et per omnia prout in illo plenius legitur ad quod habentur relatio. Et hec omnia Cum voluntate consensu et licentia prelibati domini Abbatis hinc absentis sed prout ibidem sepedictus ser philippus eius familiaris domesticus ac eius nuntius Retulit et fidem fecit una cum supradictis magistris Bono et thomasio, hoc tamen declarato et specificato inter ipsas partes videlicet quod dicti magistri thomasius et bonus lapicidae sint et esse debent obligati simul et in solidum. Et sic polliciti fuerunt eidem domino Abbati videlicet absente sed presente ac recipiente pro eo dicto ser philippo eius familiari et nuntio Tamen ad predictum opus pficiendum pro omnibus pecunijs tam habitis usque in presentem diem per ipsum magistrum thomasium quam habendis de certo per eos et quelibet ipsorum ab eodem Domino Abbate occasione premissa. Et quod nemo eorum possit accipere pecunias videlicet unus absque altero uel consensu alterius ab ipso domino Abbate hac occasione. Que quidem omnia et singula predicta antescripte partes promiserunt nominibus quibus supra sibi inuicem etc. Actum ladre in domo habitationis mei Ioannis de Salodio notarij antescripti In confinio Sancte Catharine presentibus venerabili viro domino presbitero Simone glauinich primicerio ecclesie Iadrensis et francisco de Castrofranco cancellario officiali criminalium ladre testibus et alijs.

Povijesni arhiv u Zadru, Spisi istog bilježnika, na istom mjestu fol. 49^r-50^r; *Spisi Samostana Sv. Krševana*, na istom mjestu br. 46.

3. 30. svibnja 1485.

Ugovor između Deodata Veniera, opata Samostana Sv. Krševana u Zadru i kamenara Petra Manzina, Ivana Cikliča i Damjana pok. Ivana.

In christi nomine amen. Anno ab eius Incarnatione 1485 Indictione 3a, Die uero lune 30 mensis Maii, Pontificatus Sanctissimi in Cristo patris et domini domini Innocentij Diuina prouidentia pape octauj anno primo, Tempore Illustrissimi principis et Excelentissimi Domini Iohannis Mocenigo dei gratia inclyti Ducis Venetiarum nec non Regiminis Viri magnifici et preclari Domini Andree Georgio Dignissimi comitis Ciuitatis Iudre. Ibi in mei notarii et testiun infrascriptorum presentia personaliter constituti Reverendus in Christo pater et dominus dominus Deodatus Venerius Abbas Sancti Chrysogonj Iadrensis Vna cum infrascriptis videlicet magistro petro manzino, magistro Ioanne Ciglich et magistro Daniele condam Ioannis lapicide et intaiatores in presentia (hic) ladre deuenerunt ad infrascriptas conuentiones, pacta et concordia solemniter stipulatione ualata. Videlicet quod prefati magistri lapicide per pactum solemnem et expressum se obligauerunt et promisserunt antelato(!) Reverendo domino Abbati dare, tradere et consignare tot lapides videlicet quadronos ad mensuram pedum sex, quinque uel ad minus quatuor ad sufficientiam laborerij pro fundamenta Campanilis dicte sue ecclesie usque ad altitudinem pedum quatuordecim dicti fundamenti obligantes se dictos lapides prefati magistri conducere suis sumptibus ab insula usque ad locum dicti Campanilis conficiendi laboratos aptatos et optime quadratos usque ad complementum sufficiens pro dicto fundamento. Et e conuerso antefatus Reverendus dominus Abbas promissit et se obligauit dare consignare et soluere antedictis magistris pro prefatis quadronis sic conductis et laboratis ut super libras sexcentas parvorum videlicet 6000 (!) pro totali et integra solutione eorum. Qui dicti magistri se obligauerunt et solemniter promiserunt nemini alteri laborare et opus aliquod facere donec expedauerint suprascriptos quadronos iuxta conuentione obligantes et se quilibet eorum in solidum ad suprascriptum opus, hoc est, quod si Vnusquidem deus auertat deficerat, alteri duo teneantur, et si duo quod tertius teneatur et obligatus sū perficere cum infra prefatur. Reverendus dominus abbas promissit et se obligauit antelatis quod tantum quo ipsi laborabunt in constructione dicti fundamenti ultra pactum dictorum lapidum conducendorum et consignandorum vi super quod eis pro opera et labore suo dictus dominus abbas (ut decet) persoluet et satisfaciet. Addendo tum quod si dicti magistri non seruabunt antedicta pacta videlicet conducere antedictos quadronos, quod ipse Reverendus Dominus Abbas sumptibus eorum possit reperire alios operarios et magistros lapicidas pro ipsis lapidibus conducendis et aptandis uti ipsi tenebantur.

(omissis)

Actum ladre in claustro Monasterii Sancti Chrysogoni de Iadra presentibus Venerabili viro presbytero Iacobo Io.... Mansionario ecclesie Sancti Symeonis Iusti prophete nec non discretis viris ser Matheo da Veg.... mercatore et Michaele Macelatore ciuibus et habitatoribus ladre testibus ad hoc uocatis et rogatis et alijs

Data Reuerendus dominus Abbas antescriptus dedit tradidit et persoluit magistris in hoc instrumento nominatis pro parte solutionis eorum pro dicto laborerio L (ostalo neispisano) presentibus me notario et testium(!).

Povijesni arhiv u Zadru, Spisi zadarskog bilježnika *Jeronima Vidulića*, B. unica, F. I/3 (instrumenti 1485).

4. 6. srpnja 1498.

Ugovor o gradnji zvonika crkve i dormitorija Samostana Sv. Krševana u Zadru između opata komendatora Bernarda de Rubeis i majstora Alegreta "Velikog".

Millesimo Quadragesimo nonagesimo Nonagesimo (!) octavo, Indictione prima, die vero sexto mensis Iulij. Temporibus predictis.

Coram Viro nobile ser Hermolao de Cedolinis Consiliario Magnifici domini Comitis personaliter Constitutus Reuerendus dominus dominus (Bernardus) de rubeis bellonensis episcopus dignissimus Et perpetuus Comendatarius Abbatie et monasterij sancti Grisogoni Iadrensia ex una Et magister allegetus protomagister murariorum in ladra partibus ex altera.

Cum Idem Reuerendus Dominus Comendatarius ad honorem dei et sanctissimi Grisogonj Murtris inten(d)itur fabricari (!) facere Vnum Campanille et Vnum dormitorium in dicto monasterio sancti Grisogoni conuenit et pactum firmauit cum dicto magistro Alegreto fabricandum et laborandum dictum Campanille et Dormitorium, In hunc modum et in hanc formam hic infra descriptum. Idem Reuerendus dominus Comendatarius ponens in manibus unam cartulam papiream scriptam ut asseruit manu sua propria illam tradidit legendam michi notario infrascripto presencie dicto magistro Alegreto. Ista tunc p..... et Communicationis inter me et magistrum alegretum circha fabricam campanillis et dormitorij pro lege. Qua poliza scripta Ego notarius illam totam perlegi de Verbo ad Verbum Cuius quidem cartulle tenor agitur Vulgari sermone et est talis: In Cristo nomine amen. Noy Bernardo di Rosi Vescouo de Ciudad et conte nec non perpetuo Comendatario del monasterio di Sancto Grisogono de Zara faciamo fede a qualunqua persona legera una che legera al altera questo presente scripto, Come adì 28 Zugno 1498 hauemo fato e concluso ..... cum maistro alegreto murario de Zara de le fabriche infrascripte fiende in lo nostro monasterio ..... di San Grisogono soprascritto, Et cum pacti modi et Conditioni infrascripti et sono: Che el dito maestro alegreto sia obligato de far le Fundamenta de lo ditto monasterio in lo locho dove e stato Cauato per hogni quadro 28 (24 ispravljeno u 28) piedi zoe piedi 28 et farlo massizo tuto ligato de quadroni de piera Viva grandi de la sorte sonno quelli li demo noj de certo incerto per hogni quadro. Et che cussi Vegna fabricado per infina a equal opera(?) de piera non pichiate facendo lui bone e strete coniunture de esse piera et ben sbanite(?) coniunte insieme et sopra al tuto che uno quadro de la fazada non sie mazor de lo altro et de la .... veramente per infine al bastone inclusive dove el campanille deve rimaner piedi sedexe cioe 16 per quadro in sunita de esso bastone, che lui debi dar li quadroni tuti picadi (!) et ben coniuncti de la stanpa fatti belli come sonno quelli de lo Campanille de santa anastasia et chel faci essa stanpa bella e guliarda Come saperne far a tute sue spese dagando li (noy prekrizeno) noi solum la calcina et tute le piera che al presente sono in lo Cimiterio et in la corte dove se intra in la altana et quelle sono state ricourate In lo magazzino del sale preparate per le fabrice (!) del dito campanil solum et questo per questa sola volta. Et che per sua mercede li siamo obligati a darli duchati ducento per manefatura a tute sue spese per infina messo suo lo bastone el qual e dal fondamento per infina al dito bastone in altitudine piedi XI. Li qualli duchati ducento a luj per li nostri connessi debano esser ezbursati secondo chel laorera et chel bezognera per le opere et comprar robe le qual per luj a presente voliamo li siano per li nostri Connessi satisfate a conto de li soprascritti duchati ducento. Item chel sie obligato a far li muri de lo dormitorio si verso la strada drio san grisogono como verso la corte In groseza de piedi uno e mezo ben fonduto et coniuincto cum piera alte non mancho de mezo pie fatte como come e la faciada de la Caza del quondam Ser dona de pasin et che in alteza sie lo conueniente secondo che bizognera a tute sue opere cum questo che lui habi tute quelle piera che lo muro hogio (?) de lo tinello e che se mete in opere e in mezo del muro. Et che lo sia obligato a darli libre sete et meza del passo e li qual e piedi sete de meznina per passo videlicet libre 7 per 20 et tuta la calcina solum De lo resto tuto lui faci a soe spese como de sopra e dito. Et chel sia obligato a meter in opere tute le porte et fenestre de piera viua batute di modo li .... le porte et fenestre pichade de le cele et de la sala del dito dormitorio senza altro pagamento de la qual opera luj esser pagato secondo chel laorera. Et in fede de cio hauemo fato lo presente scripto de comuni consensu.

Qua scriptura lecta de Verbo ad Verbum ..... in illo. Ego notarius prerogavi dictum magistrum Alegretum presentem et intelligentem si consentit ad predictum qui respondit aseruere et consentire in omnibus et perticularis prout in dicta scriptura continetur.

(omissis)

Actum Iadre super balatorio in claustris (!) dicti monasterij sancti Grisogoni presentibus prouidis viris ser paulo berchouichio et ser petro hermino (?) filio ser antonij ciuibus et habitatoribus Iadre testibus ad hoc omnia et singula supradicta specialiter conuocatis habitis et rogatis

Nobilis vir ser Hermolaus de Cedolinis Consiliarius Magnifici domini Comitis

(In margine) Conuentio inter Reuerendissimum dominum D. L (!) de rubeis episcopum bellonensem et commendatorem abatie Sancti Grisogoni Iadrensis Et Magistrum alegretum prothomagistum murariorum in Iadra pro fabrica Campanilis dicte abatie

Povijesni arhiv u Zadru, Spisi zadarskog bilježnika Antonius Barba B. II, F. II, Liber XXVI, fol. 11'-12'.

5. 28. kolovoza 1506.

Braća Franjo i Nikola, klesari iz Korčule biraju plemića Pavla Ponzona da ih zastupa u ugovoru s graditeljima Nikolom Bilšićem i Ivanom iz Kotora.

Die 28 augusti millesimo quingentesimo sexto, indictione nona, Temporibus Serenissimi principis et domini nostri Excelentissimi domini Leonardi Lauredano Dei gratia Incliti Ducis Venetiarum etc, Regiminisque magnifici et clarissimi viri domini Petri delphino Comitis Iadre dignissimi etc

Iadre in platea comunis presentibus ser francisco de alexio cognominato magnata et ser petro quondam Georgij grando marinario testibus rogatis etc. Ibiq; coram viro nobile domino Ioanne de nassis honorabili Consiliario prefacti (!) Magnifici domini Comitis Personaliter constituti magistri Franciscus et Nicollaus fratres de Curzolla lapicide nominibus propriis ac vice et nomine sotiorum pro quibus omnibus de ratho promiserunt et habitione rati in propriis bonis sponte et libere et omnibus meliori modo via iure et forma quibus magis melius fortius et validius fieri potest et potuit constituerunt crearunt et solemniter ordinarunt eorum legiptimum procuratorem spectabilem dominum Paulum ponzonum Nobilem Cremonensem presentem et acceptantem specialiter et expresse cum potestate et libertate faciendi acordium et conuentionem cum magistris nicolao bilsich et Ioanne de Catharo Carpentariis circa constructionem fabrice et Capelle sancti rochi de Iadra de arte murarij pretio et mercato prout melius sibi placuerit et poterit. Promitentes habere firmum ratum et gratum quicquid per prefactum dominum eorum procuratorem factum conuentum et acordatum fuerit

(omissis)

Nobilis vir dominus Iohannes de Nassis honorabilis consiliarius prefacti Magnifici Domini Comitis.

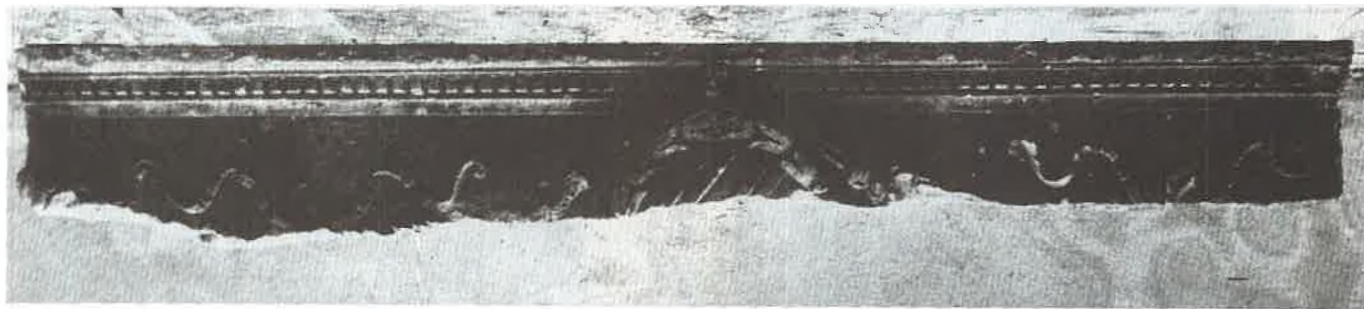
Povijesni arhiv u Zadru, Spisi zadarskog bilježnika Marcus Antonius de Bassano, B. unica, F. 2/C, fol. 29'-30.

Ivo Petricoli: NEW FACTS ABOUT RENAISSANCE MASTER-WORKERS IN ZADAR

S u m m a r y

The author presents previously unknown and insufficiently familiar documents from the last two decades of the 15th and from the beginning of the 16th century which testify to the activity of different artisans who worked in stone, cut it from the island quarries, chiselled and moulded it. At the time, stone masons and those placing orders for their products became acquainted with new Renaissance forms and decorations so that these were more and more employed on both sacral and profane construction sites.

Since 1959 it has been known that Tom from Faenza, the stonemason, had an order to build decorated windows for the monastery of St Crisogonus and that he had the assistance of Bono from Milano. The author gives the complete manuscripts which pertain to these personages. The master-workers Peter Manzin, Ivan Ciklič and Daniel son of John had to bring the stone for the bell-tower in 1485 from the quarry but its erection began much later. The construction contract dates from 1498 and the task was given to master Alegreto the Great. Mention is made of master Mihovil son of Jakov, alias Puher, who chiselled stone on the island of Rab and who in 1485 was in dispute with I. Cikić and Daniel. Mihovil Puher worked with Petar Meštričević, the sculptor who fashioned the archbishop M. Valaress's tombstone, the decorative pedestal of which has recently been excavated. As the newly-unearthed manuscripts bear out, this artist lived in a house owned by the monastery of St Crisogonus. Comparing the newly-found pedestal with the doorframe on the bell-tower of St Crisogonus church, the author puts forth the hypothesis that the doors can be attributed to Meštričević. Two newly-found manuscripts shed more light on the activities of the stonemasons from the island of Korčula, employed at the time in Zadar. The decorated balcony on the Nassis house has been attributed to the famous sculptor Marko Andrijić. A document bearing the date 20. X. 1486 confirms that Andrijić's close associate, Nikola Alegretov, worked for Nassis which lends proof to this attribution.

T. I.

Ulomak podnožja nadgrobnog spomenika nadbiskupa M. Vallaressa (foto F. Nedved).

Fragment of the pedestal of archbishop Valaress's tombstone monument (photo by F. Nedved).

T. II.

a) Kapitel u zbornoj crkvi u Pagu (foto P. Vežić).
a) The capital in the parish church in Pag (photo by P. Vežić).

b) Kapitel balkona na palači Nassis u Zadru (foto P. Vežić).